

Læs og forstå

SENSOMMERSJØV

Navn:

Klasse:

Sensommer i luften

Svære ord i teksten: forandrer, kinderne og kunstværker. Slå ordene op på computeren og få styr på betydningen inden du læser teksten.

.....

Velkommen til sensommer – en tid, hvor alting forandrer sig! Sensommeren er tiden, hvor solen stadig varmer kinderne, men hvor vinden får blade til at danse. Luften bliver friskere, og naturen forbereder sig stille og roligt på vinteren. Trækronerne skifter farve, og bladene daler som gyldne små kunstværker mod jorden. Det er en stille og travl tid på en gang. Frugterne er modne, klar til at blive plukket, og nogle fugle gør sig klar til en lange rejse mod syd.

Der er stadig masser at lave i haven og masser at lære. Hvilke fugle flyver væk, og hvorfor? Hvorfor skifter bladene farve? Og hvad sker der med alle de små dyr, når det snart bliver koldere?

I det her hæfte finder du både spændende fakta og sjove ideer til ting, du selv kan lave. Du kan samle frugt, presse æblemost og samle frø til næste år. Du kan også kikke på de giftige planter, som blomstre lige nu. Alt sammen mens du nyder frisk luft og måske en moden blomme direkte fra træet.

Så tag en trøje på, stik fødderne i støvlerne og gå på opdagelse i sensommerhaven.

Havens frugter

September er frugttræernes yndlingsmåned! Nu er deres grene tunge af saftige frugter, som bare venter på at blive spist, mostet eller bagt. Har du smagt disse frugter i haven?

Æbler

Æbler findes i alle mulige farver: grønne som græs, røde som roser og gule som solen og nogle har pletter og striber. Nogle æbler er søde og sprøde, andre er syrlige og bedst i kager. Æbletræer blomstrer i maj, og bier og humlebier sørger for at flytte pollen fra blomst til blomst. Indeni hvert æble ligger små kerner. Hvis de får lov, kan de vokse op til nye træer.

Pærer

Pærer er ofte lidt aflange og blødere end æbler. De kan være helt grønne eller have lidt rødme på skindet. Når de er modne, dufter de dejligt og smager sødt og saftigt. Pærer er gode i madpakker eller som pæremos til pandekager. Også pæretræer får blomster i foråret, som bliver bestøvet af insekter.

Blommer

Blommer hænger som små kugler i lilla, røde eller gule farver. De modner lidt tidligere end æbler og pærer – nogle allerede i august. Blommer har en sten i midten i stedet for kerner. Blommer er gode i syltetøj, grød og direkte fra træet. Hvis man når det før fuglene og hvepsene spiser dem!

Hyldebær

I september hænger de mørke hyldebær tungt i store klaser. De vokser på høje buske, som tit står ved hegn eller i skellet mellem have og mark. Fuglene elsker dem, og det gør mange mennesker også. Men man må ikke spise dem rå! Hyldebær skal koges, før de bliver til saft eller suppe. Når bærene er modne, drysser de let af, så det gælder om at plukke dem, før vinden ryster dem af.

Husker du?

1

Hvilke farver har æbler?

2

Ligner pærer æbler?

3

Hvad har blommer i midten?

4

Hvad må man ikke med hyldebær?

Pres æbler

Svære ord i teksten: klistret, eventuelle og nedfaldsfrugt. Slå ordene op på computeren og få styr på betydningen inden du læser teksten.

.....

Har du prøvet at presse æblemost? Det er både sjovt, klistret og virkelig lækkert!

Først skal du samle æbler. Kig under træerne – mange er faldet ned. Måske har nogen sat en kurv ud med "gratis æbler"? Du skal ikke tage æbler, der er mugne eller fyldt med huller, men hele æbler fra jorden er gode. Vask dem godt og skær eventuelle dårlige pletter væk.

Så skal æblerne hakkes i mindre stykker. Brug en stor skål og få evt. hjælp af en voksen med en skarp kniv. Du skal bruge en mostpresser. En mostpresser er en slags stor presse med håndtag, som klemmer saften ud af æblestykkerne – næsten som en kæmpe citronpresser! Nogle steder kan man låne en. Du kan spørge på biblioteket, i naturvejlederens værksted eller hos spejderne.

Læg æblestykkerne i presseren, drej langsomt på håndtaget. Pludselig kan du se, hvordan gylden saft løber ned i spanden. Det dufter fantastisk!

Hæld mosten gennem en si og fyld den på flasker. Den kan drikkes med det samme eller fryses ned.

Det er næsten som at trylle: Fra nedfaldsfrugt til yndlingsdrik!

Husker du?

1 Hvordan er det at presse æblemost?

---

2 Hvad skal du gøre først?

---

3 Hvad er en mostpresser?

---

4 Hvad skal man gøre med æblestykkerne?

Fugle på farten

Svære ord i teksten: el-ledninger, magnetfelt og undervejs.

Slå ordene op på computeren og få styr på betydningen inden du læser teksten.

.....

Når september begynder, går det løs. Himlen fyldes af fugle, der skal sydpå. De gør klar til en lang rejse. Trækfuglene rejser, fordi der bliver koldere, og fordi insekter og orme forsvinder. Fuglene mærker, at dagene bliver kortere, og så ved de, at det er tid.

Svalen

Landsvalen bygger rede under tage og får unger i Danmark. Men i september samles svalerne i store flokke på el-ledninger. Når de er klar, flyver de sydpå – hele vejen til Sydafrika! De følger floder og kyster, så de kan finde mad og vand undervejs. Det er en lang rejse, men de flyver i dagslys og hviler om natten.

Støren

Allerede i august begynder størene at samle sig i kæmpeflokke. I september og oktober rejser de mod sydvest. De rejser især til England, Frankrig og Spanien. De elsker regnorme og frugt, som de ikke kan finde nok af i den danske vinter.

Sangdroslen

Den lille sangdrossel flyver alene om natten. Den bruger både stjernerne og jordens magnetfelt som kompas. Den forlader Danmark i oktober og flyver til Sydeuropa og Nordafrika, hvor jorden ikke fryser, og den stadig kan finde orme og snegle.

Husker du?

Farv sætningen med det rigtige svar.

1

Svaler rejser helt til Sydafrika.

Svaler rejser helt til Sønderjylland.

2

Støren rejser mod sydøst i august.

Støren rejser mod sydvest i september og oktober.

3

Sangdrosler flyver i store flokke.

Sangdrosler flyver alene om natten.

4

Svalen flyver kun om natten.

Svalen flyver om dagen og hviler om natten.

5

Støren elsker regnorme og frugt.

Støren elsker korn og brød.

6

Sangdroslen flyver til Nordafrika.

Sangdroslen flyver til Nordkap.

Husker du?

Skriv fire ting, du har læst om trækfuglene.

1

2

3

4

Giftige planter

Svære ord i teksten: klaser, grøftekanter, giftige og margueritter.

Slå ordene op på computeren og få styr på betydningen inden du læser teksten.

.....

Nogle planter og bær er så flotte, at man næsten får lyst til at plukke eller spise dem. Men se dig godt for! Der findes giftige planter i den danske sensommer. Giftige planter skal man ikke plukke – kun kigge på.

Guldregn

Guldregn ser næsten magisk ud med sine lange klaser af gule blomster. Den vokser i mange haver og parker og er smuk at se på. Men pas på! Hele planten er giftig, især frøene i de hængende bælge. Derfor må du aldrig spise noget fra en guldregn.

Snebær

Snebær kaldes også "prut-bær" af børn, fordi de siger puf, når man træder på dem. De er hvide og runde som små kugler og sidder på buske i haver og langs stier. De ser fine ud, men de er giftige og må ikke spises!

Engbrandbøger

Engbrandbøger vokser tit i grøftekanter og enge. Den har gule blomster, der ligner små margueritter uden hvide blade. Den er giftig for både mennesker og dyr – især heste og køer – og man skal ikke røre ved den med åbne sår.

Giftige planter er spændende at lære at kende, men husk: Man må kigge, tegne og tage billeder, men aldrig smage!

Plante-detektiv

Svære ord i teksten: skønheder, grøftekanter, lup og kikkert. Slå ordene op på computeren og få styr på betydningen inden du læser teksten.
.....

Tag på jagt efter farlige skønheder! I september blomstrer nogle af de giftige planter, og det er sjovt at finde dem – bare man holder fingrene for sig selv.

Lav en giftjagtliste med billeder eller navne på tre planter, du skal finde: fx snebær, guldregn og engbrandbøger. Du kan finde dem i haven, i hækken, ved stier og i grøftekanter. Brug en lup. Så kommer du helt tæt på uden at røre.

Tegn dem i din notesbog, eller tag billeder med en telefon. Læg mærke til blomsterne: Er de blå, lilla eller gule? Hvor vokser planten? Slynger den sig? Står den højt?

Du kan også lave små "advarselsskilte" til haven: "Pas på – giftig plante!" Det er både sjovt og lærerigt.

Når du kommer hjem, kan du lave dit eget mini-leksikon med tegninger og oplysninger. Husk at skrive, hvad der er giftigt, og hvordan planten ser ud.

At kende de giftige planter gør dig sejere i naturen – og lidt som en plante-detektiv!

Septemberfrø

Svære ord i teksten: Blomsterhovederne, frøkapsler, kransformede og blomsterbund.

Slå ordene op på computeren og få styr på betydningen inden du læser teksten.

.....

I september begynder blomsterne at visne. Men det betyder ikke, de er færdige! Inde i blomsterhovederne gemmer der sig nemlig frø. Og frøene er fulde af liv. De kan blive til nye blomster næste år. Her kan du læse om tre blomster, som du let kan finde og samle frø fra.

Valmuer

Valmuer danner fine, tørre frøkapsler, der ligner små runde dåser med låg. Når de er helt tørre, rasler de små, sorte frø rundt derinde. De er så små som peberkorn! Kapslen har bittesmå huller i toppen, så vinden kan ryste frøene ud – lidt ligesom en peberkværn. Måske kender du valmuefrø fra rundstykker, hvor vi kalder dem birkes.

Morgenfruer

Morgenfruer sætter kransformede frø, som ligner små, tørre snegle. De sidder, hvor blomstens midte var, og er nemme at nulre af, når de er brune og tørre. Morgenfruer spreder ikke deres frø selv. Så her må du gerne hjælpe.

Blå kornblomster

Blå kornblomster danner lange, lysebrune frø, der er lidt lodne og spidse. De sidder tæt sammen i den tørrede blomsterbund. Hvis du bøjer blomsterhovedet lidt bagover, kan du pille dem ud med fingrene, og så er du klar til at så igen!

Husker du?

Sæt kryds i boksen med det rigtige svar.

1 Hvad kaldes Valmuers frø?

☐ Sesamfrø.

☐ Solsikkefrø.

☐ Birkes.

2 Hvad ligner morgenfruers frø?

☐ Små klistrede snotklumper.

☐ Store møllehjul.

☐ Små, tørre snegle.

3 Hvilke frø danner kornblomster?

☐ Lange, lysebrune frø.

☐ Spidse, sorte frø.

☐ Små, runde frø.

4 Er blomster færdige, når de visner?

☐ Ja, så er det slut for dem.

☐ Nej, de visner aldrig.

☐ Nej, de sætter frø, som kan blive til nye blomster.

Blomster til næste år

Svære ord i teksten: frøstandene, spirer, opbevar og mugner.

Slå ordene op på computeren og få styr på betydningen inden du læser teksten.

.....

Vil du lave din egen blomsterhave? Så skal du bare samle frø! September er perfekt til det og det er slet ikke svært.

Start med at finde visne blomster, som har fået frø. Du kan bruge frø fra for eksempel stokrose, ærteblomst, hjulkrone og stolt kavaler. Klip frøstandene af med en saks, og tag dem med ind i en skål. Når de er helt tørre, kan du nulre frøene fri. Der kan godt gå 14 dage før frøstanden er helt tør.

Nogle frø kan du så med det samme. Stokrose og hjulkrone spirer godt, hvis du sår dem direkte i jorden nu, hvor det stadig er mildt. Det er vigtigt, at jorden ikke er frossen.

Andre frø, som stolt kavaler og ærteblomst, har bedst af at blive gemt til foråret. Læg dem i små papirposer eller kaffefiltre og skriv navnet på. Papir er bedst, fordi frøene skal kunne ånde – ellers mugner de. Opbevar dem tørt og køligt, for eksempel i en skuffe.

Når foråret kommer, er det tid til at så. Du kan drysse frøene ud i haven eller i krukker og glæde dig til, at din sensommerhøst blomstrer igen.

Du har lavet din egen frø-bank. Godt gået, gartner!

Husker du?

1

Hvis du vil så blomster, hvad kan du så gøre i september?

2

Hvilke blomster kan du samle frø fra?

3

Hvilke frø kan sås med det samme?

4

Hvordan kan du gemme frøene til næste år?

Grøn, gul, rød

Svære ord i teksten: temperaturen, fotosyntese, løvtræer og klorofyl.

Slår ordene op på computeren og få styr på betydningen inden du læser teksten.

.....

I september begynder bladene på mange løvtræer at skifte farve. Det sker, fordi dagene bliver kortere, og temperaturen falder. Træerne forbereder sig på vinteren, hvor der er mindre energi. Det betyder, at de ikke længere har energi nok til at lave fotosyntese. De lukker derfor ned for produktionen af klorofyl – det grønne farvestof i bladene. Når klorofyllet forsvinder, bliver de andre farver i bladet synlige: gule, orange og røde.

Nogle træer er særligt flotte i efteråret. Bøgen bliver gylden og brun, mens ahorn lyser op i gule og røde nuancer. Rønnetræets blade kan blive næsten ildrøde, og løn kan skifte fra grønt til klart orange. Der er masser at kigge på – og samle op!

Tag en tur i haven eller i skoven, og find de smukkeste blade. Læg dem i pres mellem to stykker køkkenrulle og en tung bog i et par dage. Når bladene er tørre og flade, kan du bruge dem til alt muligt: Lav en uro, pynt et kort, lim dem op som blade på et træ du selv tegner, eller lav dit eget lille bladleksikon.

Efteråret er fuld af farver og det er næsten lige så sjovt at samle bladene, som det er at hoppe i dem!

Husker du?

Farv de rigtige svar grønne. Farv de forkerte røde.

Om vinteren laver løvtræer vildt meget fotosyntese.

Løvtræer lukker ned for produktionen af klorofyl, når dagene bliver korte.

Fotosyntese er en slags kamera.

Ahorn får gule og røde blade.

Klorofyl er det grønne stof i blade.

Tørre blade kan ikke rigtig bruges til noget.

Løn får klart lyserøde blade.

Sensommerfakta

- I sensommeren er jorden stadig lun selv om luften er koldere. Det betyder, at mange svampe begynder at vokse i haven og i skovbunden. De elsker varme nede i jorden og fugt i luften – og det er der masser af i september.
- Om morgenen kan du tit se dug på græsset og på blade. Det ser ud som små glitrende dråber. Dugen opstår, fordi luften bliver koldere om natten, og fugt fra luften samler sig som vanddråber på alt det grønne.
- I sensommeren bliver solens stråler svagere. Det er fordi solen står lavere på himlen. Strålerne rammer jorden i en skæv vinkel, så det ikke længere bliver helt så varmt som i sommermånederne.
- Mange insekter, som bier og sommerfugle, ved godt, at kulden er på vej. De leder efter steder, hvor de kan gemme sig for vinteren – under blade, i sprækker eller i jorden.
- Nogle dyr som frøer, pindsvin og biller begynder allerede nu at forberede sig på vinterhi. De spiser så meget, de kan, og leder efter et lunt og skjult sted at sove hele vinteren.

Tip en 13'er

På hver række skal du strege det rigtige svar ud med en grøn farve. Der er svar på alle spørgsmål i hæftet.

I september modner havens frugter.	I maj modner havens frugter.	I august blomstrer blommetrær.
Æbler vokser kun i sydeuropa.	Pærer er ofte lilla.	Hyldebær står i hegn eller skel.
Æbler kan man moste med hænderne.	Æbler skal hakkes i mindre stykker, før de mostes.	Æbler er ikke egnede til most.
Svalen flyver til Nordnorge om vinteren.	Sangdroslen flyver til Bali.	Støre samles i kæmpe-flokke i august.
Rønnebær og insektrester er lækre fugle-godter.	Gøgen spiser helst ostehapsere.	Fugle tager kuffert med, når de trækker sydpå.
Der findes ikke giftige planter i Danmark.	Giftige planter må man godt smage lidt på.	Man må tage billeder af giftige planter.
En giftjagtliste kan indeholde snebær.	En giftjagtliste kan indeholde frø fra valmuer.	En giftjagtliste kan indeholde jordbær.
Maj er en god måned at samle frø i.	Du kan samle frø fra kornblomster.	Frø må aldrig gemmes til næste år.
Grantrær taber nålene i september.	Løvtræers blade skifter farve i september.	I maj falder bladene af løvtrær.
I januar er der varme i luften og jorden.	I august er der fugt i jorden og varme i luften.	I september er der varme i jorden og fugt i luften.
Alle insekter dør i sensommeren.	Mange insekter søger efter steder, hvor de kan gemme sig for vinteren.	Der findes ikke insekter i Danmark.
I sensommeren står solen højest på himlen.	Når solen står højere, bliver det koldere.	I sensommeren rammer solens stråler jorden i en skæv vinkel.
Haren spiser så meget den kan i september.	Køer giver ikke mælk i sensommeren.	Pindsvin forbereder sig på vinterhi.

